

KIRÁLYREGÉNYEK

Krúdy Gyula könyvéről

Jól látta már Kárpáti Aurél: Krúdy „az idő költője.” Az idő múlását szinte fizikai intenzitással... érzékelteti. Az óra ingája leng minden sora mögött.”

A forradalmak után, Mohács 400 éves fordulójához közeledve, egyre inkább érezte: nemcsak zenésíteni kell az időt, nemcsak a tegnapról kell jeleket hagyni, a távolabbi múlttal is el kell számolni. Történelmi érdeklődése korábban is volt, iskolái, podolini diákévei is érzékennyé tették a történelmi neszeire, de addig inkább csak a századvégig, illetve a szabadságharcig nyúlt vissza: történelmi témájú írásai főként ifjúsági elbeszélések voltak vagy kalandos regények. Most azonban igazi történelmi regényt akart írni, Mohácsról, a Mohács körüli évekről. Gyula fiával hordattal haza a Széchényi Könyvtárból a vonatkozó könyveket. Maga is sokszor bement, kutatott, jegyzetelt, valósággal „belebújt” a történelembe. Még szanatórium ágyához is könyveket kéretett; látogatói halomnyi történelmi műtársaságában találták. Hat teljes esztendeig foglalkozott Mohács korával. 1926-ban jelent meg a *Mohács*, 1929-ben a *Festett király*, s következő évben, 1930-ban *Az első Habsburg*. A három regény korábban Három király címmel került együtt kötetbe. Most Királyregények címmel jelent meg.

Krúdy történelmi regénytrilógiája ellentétes értékelésekre adott módot. Volt, aki Móricz Zsigmond *Erdélyének* a párját vélte benne, mások igazi történelmi regényként el sem tudták fogadni, csak érdekes, színes olvasmányként. Annyira váratlanul érte a kortársakat ez a mű — legfőképpen a bús lovag képzelete rögződött meg Krúdyról, az álmok vizén hajózó Szindbád —, hogy a királyregények történelmi regényként való megfejtésével nem is igen próbálkoztak. Véglegesen megoldottnak még ma sem tekinthetjük a *Három király* értelmezését.

Egy bizonyos: nem Móricz *Erdélyéhez* kell mérni. Nem is az a szándék hozta létre. Móricz az *Erdélyt*, a *Tündérvizet* csakugyan az útkeresés szándékával írta. Krúdy királyregényeiből ilyen törekvést nehéz kiolvasni. Inkább csak a Mohácshoz, a nemzeti pusztuláshoz vezető gyarlóságokat, marakodásokat igyeke-

zett bemutatni. Könyve annak a sorstragédiának a felidézése, amely Mohács körül történt a magyarsággal, a civakodó és veszekedő nagyurakkal; hogyan érkeznek meg a csatamezőre, hogyan veszekszenek, hogyan mérgezik egymást.

Más ez, mint a móríci történelemlátás, természetesen nem vitatja a *Három király* esztétikai értékét. A regény csakugyan „dúsan szalazott, szövevényes mintázatú történelmi-gobelin, tele különös alakokkal, amelyet történelmi pletykák, romantikus legendák és hétköznapi realitások sűrű fonadékai vesznek körül.” Érvényes Sötér István ama megállapítása is — Sötér István foglalkozott először alaposan a Királyregényekkel —, hogy Krúdy tovább lépett korábbi körein. Ha korábban ködlovagokat vagy különcöket teremtett, akkor II. Lajosban, Mária királynéban, és Szapolyaiban, „erőteljesen megformált jellemeket alkotott.” Itt nem ábrándokat, nem álmokat, nem mélabús hangulatokat mutat be, illetve nemcsak azokat, hanem szilaj szenvedélyeket is. A vad indulatok, a szemérmetlenül megmutatkozó bűnök, s a hősiesség, az önfeláldozás és a hűség jelentős mértékben a trilógia valóságanyaga. Némelyik jelenete — Sötér István szavait idézem — „shakespeare-i királydrámák tragikumát, indulati szépségeit és komor nagyszerűségét idézi.” Benne van a regényben a patrióta lírája és a nemzeti önismeret gyónása is. Nagy művész írta minden sorát — de történelmi regényként mégsem teljes sikerű alkotás. Inkább csak történelmi életképet fest, s nem történelmi folyamatokat. Pompás leírásokat ad a kor ételeiről, és vadászatairól, hűségesen rögzíti a régvolt köznapok apróságait, de a történelem pátoszából viszonylag keveset tud közvetíteni. A kor nagy kérdéseit, a reformációt, a parasztmozgalmakat csak

epizódyszerűen villantja föl. A mohácsi csatát másfél oldalon írja le, szinte iródeák-ként: II. Lajos a spanyol királytól kapott lován nem tudja, vagy nem akarja a Csele patakat átugratni.

A királyregényeknek inkább a részletei remekelnek: így Mária királyné és Szapolyai összecsapása Lajos ravatala előtt, Szapolyai tanácskozása a tokaji szőlőhegyen. S azok az alakok, amelyekbe saját képmezőjét vetítette. Leginkább Crudy püspök, a fiktív ő. S a súlyos történelmi kérdések reális ábrázolására való igény, a koncepció a jelentős. Krúdy művészte, realizmusa azonban mégsem a Királyregényeken keresztül bontakozott ki a legteljesebben, hanem a jellegzetesen krúdy művekben, a *Hét bagolyban*, a *Boldagult úrfi koromban* és *Az élet álom* nagy novelláiban.

Természetesen a Királyregények is érdemes, sőt, egyedülálló alkotások. Ahogy Borri Imre írja: „Tele a nagy íróra valló részletekkel, s mégis az íróra jellemző részletek hiányával... Nem melankóliája, tragikus pátosza van ennek a regénynek, de nem a 'nemzeti', hanem az 'emberi' adja alaphangját.”

Innen érthető az is, hogy voltaképpen mindhárom regénynek az özvegyen maradó Mária királyné az igazi hőse. Mintha a Három királyt Krúdy olykor — II. Lajost, Ferdinándot, Szapolyai Jánost — inkább csak Mária kedvéért ábrázolta volna. Mária királyné tragikus sorsára figyelt legerősebben. Annak az embernek az életére, aki úgy érkezett Budára, mintha a paradicsomba jött volna, s gyorsan az első emberpár sorsára jutott férjével együtt. S mikor 1526 őszén, Mohács után visszanéz, immár özvegyen, olyan országot lát, amelyről még Dante sem írt. Személyes sors? Tragikus sors. Tragikus történelem.

Czine Mihály